

**Міністерство освіти і науки України
Вінницький національний технічний університет**

***Сутність та перспективи
впровадження
електронної демократії в Україні***

**Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Вінниця, 15 листопада 2016 р.)**

**Вінниця
ВНТУ
2017**

ПОЛІТИЧНІ ВИКЛИКИ ЦИФРОВОЇ ДОБИ: АКТУАЛЬНІ ДИСКУСІЇ ТА УКРАЇНСЬКІ ВИМІРИ

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Анотація

Розглянуто теоретичні дослідження та дискусії щодо актуальних політичних викликів цифрової доби. Обґрунтовано значення розвитку таких напрямків як соціально-політичні комунікації, студії політики та культури пам'яті, мистецтво управляти змінами, кризовий менеджмент.

Ключові слова: виклики, цифрова доба, політика, культура, освіта.

Abstract

Theoretical studies and discussions on current political challenges of the digital era are considered. The development of such areas as social and political communication, memory studies, change management, crisis management is grounded.

Keywords: challenges, the digital era, politics, culture, education.

*...Ти не лякайся, аби тут та підслухали
Тиху розмову твою:
Нічка поклала всіх, соном окутала —
Ані шелесне в гаю!...
Старицький Михайло «Виклик», 1870 р.*

Центральною категорією обраної проблематики дослідження є поняття «виклик», що у сучасних словниках трактується як заклик до дій, змагання, спонукання до відносин, до участі в чому-небудь, категорична пропозиція вступити в боротьбу, водночас це знак, сигнал, за допомогою якого люди на відстанях зв'язуються між собою. В українській традиції концепт має специфічне навантаження.

Поряд із наведеним в епіграфі використанням поняття у лірично-інтимному жанрі, слово «виклик» ми дуже часто зустрічаємо у сучасних наукових працях. «Виклик», що походить від етимологічно спорідненого з в'єтнамським *zavaiti* (заклинати, закликати), нині має три групи значень: запрошення, вимога, бажання. Усі вони фокусуються на дії: з'явитися, зайнятися, вирішити, боротися, конкурувати. Поняття починає активно використовуватися в політичній, управлінській, дипломатичній, соціологічній, економічній лексиці з середини ХХ століття, особливо у контексті проблем національної безпеки, миру, міжнародних відносин, глобальної політики та економіки. Близькі за значенням поняття «ризик», «загроза», «проблема» в українській мові мають трохи інші конотації. Виклик розглядається як такий, що розвивається за багатьох причин, тож у соціально-гуманітарній лексиці поняття, як правило, використовують у множині.

Відмітимо, що означений концепт складний і не всіма сприймається однозначно. Він має свій цікавий англійський аналог «Challenge», що активно використовується у сучасних соціально-гуманітарних науках та найчастіше позначає вимоги-запрошення. Загальновідома нині концепція «виклик-відгук», сформульована А. Дж. Тойнбі (у праці «Дослідження історії»), розвиває уявлення про виникнення цивілізацій з появою певного виклику історичної ситуації та адекватним відгуком на нього, що спонукає до росту цивілізацій або (у разі відсутності такого відгуку) спричиняє її деградацію. При цьому виклики вчений вбачав і в природному (стимули безплідної землі, нової землі тощо), і в соціальному середовищах (стимули неочікуваних озброєних інтервенцій з боку інших держав, повстань, бідності, расової, класової, релігійної дискримінації тощо) [1].

Серед останніх видань книга «The Challenge of Politics: An Introduction to Political Science» (by N. Riemer, D. W. Simon, J. Romance, 2016) покликана допомогти молоді, студентам зрозуміти, яким чином політичні виклики впливають безпосередньо на життя людей. Це всеосяжне видання

врівноважує класичні та сучасної політичної теорії з поточними подіями і емпіричними дослідженнями [2].

Отже, у сучасному цифровому світі динамічних перетворень та революційних змін саме орієнтація на виклики суспільства може стати важливим ключем розв'язання низки гостро назрілих економічних, соціальних, політичних, культурних та інших проблем. Суспільство викликів, ризиків і загроз постійно трансформує наші наукові уявлення про перспективи подальших змін і трансформацій. Такі вміння і навички як артикуляція та інтуїтивне прийняття суспільних викликів, оперативне їх опрацювання провідними футурологами сучасності визначаються чи не найважливішими у системі компетенцій успішних фахівців майбутнього. Вочевидь саме увага до світових викликів сучасності в Україні може стати важливим елементом перегляду навчальних програм та загалом проєктів соціально-політичного розвитку у цифрову добу.

Ціль доповіді – актуалізувати значення політичних знань, умінь, навичок; привернути увагу до нематеріальних вимірів інформаційного та, загалом, демократичного зростання, зокрема проблем політичної культури, культури суспільної пам'яті та політичної освіти як важливих чинників демократичного становлення та цифрового розвитку України.

До питань суспільно-політичного розвитку в нових умовах цифрової доби все частіше звертаються у контексті зв'язку сучасних політичних й інформаційних викликів військової агресії та окупації на Сході України та у Криму. Нашу увагу передусім привертають тематично близькі академічні напрацювання, а також дослідницькі проєкти авторитетних незалежних аналітичних центрів України. Серед найновіших виокремимо аналітичні доповіді Інституту політичних та етнонаціональних досліджень імені І.Ф. Кураса «Політичні аспекти кризи на Донбасі: діагностика стану та напрями врегулювання» (К., 2015 р.) [3], «Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії» (К., 2016 р.) [4]; Національного інституту стратегічних досліджень «Донбас у системі інформаційної безпеки держави: регіональні особливості, зовнішні виклики, інструменти боротьби з антиукраїнською пропагандою» (К., 2015 р.) [5]; Інституту держави і права ім. В. М. Корецького «Політико-правові механізми формування національної ідентичності населення Донбасу» (К., 2016 р.) [6] та багато інших. Вітчизняні дослідники фокусуються на загрозах і труднощах, які вносять політичні реалії України у хід і перспективи інформаційного розвитку сучасного українського суспільства. Згідно ж уже згаданої концепції А. Дж. Тойнбі надміру сприятливі природні чи/і соціальні умови шкодять зародженню і розвитку цивілізації. Відтак сучасні виклики слід аналізувати не лише як загрози розвитку, але і як важливі його умови.

Про виклики говорять не лише у студентських аудиторіях чи на наукових зібраннях, але й у ході важливих міжнародних форумів державних діячів та громадських активістів. Зауважимо, що у жовтні 2016 р. під час Щорічних нарад МВФ і Світового банку у Вашингтоні наголошувалося, що науково-технічний прогрес може змінити на краще життя людей у всьому світі, сприяти економічному зростанню, але при цьому важливо проводити правильну політику, продумані заходи політики, щоб в повній мірі використовувати потенціал технологій, інакше цифровий розрив лише буде продовжувати зростати. Важливо, щоб культурні та організаційні зміни не відставали від технологічних. МВФ рекомендовано об'єднати зусилля спільно з експертами з технологій, щоб глибше зрозуміти вплив технологічних змін на економіку різних країн у всьому світі. Передбачливо зазначалося, що одним із найскладніших аспектів цифрової ери є адаптація заходів політики і стимулів, які зараз застосовуються державою. Технології змінюють життя людей все швидшими темпами, тоді як державна політика може реагувати занадто повільно. Технології у цьому контексті мисляться як найпростіша частина реформ. Складність же полягає у тому, щоб компанії і країни змінили свою культуру, організацію та механізми винагороди. Нова економіка потребуватиме перегляду політики на багатьох рівнях. Упродовж семінарів лунали заяви про те, що молодь повинна стати рушійною силою стратегічної концепції, нової економіки. Відтак стверджувалась необхідність нової моделі освіти, інвестицій у молодь, відмови від існуючих моделей навчання, зокрема й лінійного мислення [7].

Ключовими у цьому матеріалі видаються чотири позиції:

1. технології в цифрову добу;
2. відмова від застарілих моделей, зміни;
3. політика як феномен;

4. освіта і культура.

Перед українським суспільством стоїть нагальний виклик – необхідність подолання системних кризових явищ в одночасно інформаційній, соціальній, культурній, політичній, економічній сферах. Відтак ці ключові тези ми розглядатимемо саме як соціально-політичні виклики цифрової доби, виклики та ризики, з якими важливо працювати спільними зусиллями науковців, аналітиків, держслужбовців, освітян, громадських активістів:

- 1) виклики інформаційного суспільства та електронної демократії;
- 2) політика національної пам'яті та культура пам'ятання/забування;
- 3) нові закономірності політичної соціалізації та мобілізації;
- 4) соціально-політичні виклики в освіті та культурі.

Означені виклики мають специфічні прояви в українських реаліях. Особливості впровадження електронної демократії політичними засобами в Україні склали важливу тематику для широкого міжнародного обговорення. До прикладу у жовтні 2016 р. перший віце-прем'єр-міністр України Степан Кубів у Брюсселі провів низку зустрічей з питань цифрової економіки, цифрової євроінтеграції, розбудови цифрової інфраструктури України, запровадження системи електронного урядування, електронної торгівлі. Перспективи використання єдиного цифрового простору «ЄС–Україна–країни Східного партнерства» обговорювалися на міністерському засіданні ініціативи ЄС «Цифрове співтовариство». Як політичні здобутки цифровізації в Україні тут відзначено систему публічних держзакупівель ProZorro; схвалено у березні 2016 р. стратегію кібербезпеки; реформу інтелектуальної власності; розширення публічного доступу до реєстрів власності та кінцевих бенефіціарів і власників ЗМІ; електронне декларування доходів держслужбовців і депутатів, запровадження кримінальної відповідальності за приховування ними такої інформації. Подальші кроки на цьому шляху вбачаються у прийнятті законопроектів про електронну комерцію, про хмарні технології, про електронні комунікації, про електронні довірчі послуги [8].

Поряд зі згаданими здобутками варто відмітити, що вони лише частково відповідають на перелічені вище виклики, втім далеко не завжди є адекватними реаліям перехідного суспільства. Особливо загрозливою видається девальвація вітчизняної системи освіти, інформаційні атаки на освіту, культуру, політику пам'яті в Україні, які відбуваються на фоні світових тенденцій поглиблення суверенізації людської особистості, її планетарізації, розширення до глобальних параметрів простору свободи вибору. Нині в Україні в умовах серйозних скорочень бюджетного фінансування здійснюються реформи системи кваліфікацій у вищій освіті, державного замовлення у цій галузі. Натомість пошуки шляхів розв'язання назрілих політичних викликів та попередження ймовірних соціальних загроз передусім орієнтують на затребувані нові практичні уміння та навички, що формуються зокрема й засобами освіти. Серед останніх виокремимо ті, що відповідають окресленим вище викликам:

Public relations (як соціально-політичні комунікації, скорочення прямих контактів громадян з чиновниками, налагодження багатосторонніх зв'язків «держава–громадянське суспільство»);

Memory studies (як студії політики та культури пам'яті, полілог щодо інтерпретацій історичного минулого, орієнтація на продуктивне «опрацювання» набутого досвіду);

Crisis management (як кризовий менеджмент, майстерність виробляти найбільші вигоди з соціально-політичних криз, винаходити кращі шляхи виходу з них, мінімізувати втрати від різних політичних рішень);

Change management (як мистецтво управляти змінами, приймати нові культурні, освітні, соціальні й інші тенденції та реагувати на відповідні виклики).

В умовах часткової окупації, війни саме нові освітні горизонти, налагодження довірливих відносин, зміщення ціннісних орієнтирів на користь суспільного розвитку та саморозвитку – є визначним ресурсом цифрового зростання, яким важливо грамотно скористатися. У суспільстві динамічно наростаючих викликів чи не найважливішим видається вміння працювати зі сучасними інформаційними потоками й шоками та з накопиченими історичними міфами й стереотипами, зрощувати культуру політичного діалогу й полілогу та ефективну систему передачі знань у цій сфері суспільного життя. Очевидно лише динамічні структури з нефіксованими зв'язками, вільними потоками інформації, високим рівнем соціальної, культурної, політичної адаптації, культурною взаємоповаги можуть адекватно реагувати на обставини та відповідати на виклики сучасності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Тойнбі А. Дослідження історії [Текст] Том 1. / Пер. з англ. В. Шовкуна. – К. : Основи, 1995. – 614 с.
2. The Challenge of Politics: An Introduction to Political Science (5th Edition) [Text] / Neal Riemer (Editor), Joseph Romance (Editor), Douglas W. Simon. – CQ Press, 2016. – 466 p.
3. Політичні аспекти кризи на Донбасі: діагностика стану та напрями врегулювання [Текст] Аналітична доповідь / Ред. кол. Рафальський О. О. (голова), Котигоренко В. О., Панчук М. І. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. – 268 с.
4. Донбас у системі інформаційної безпеки держави: регіональні особливості, зовнішні виклики, інструменти боротьби з антиукраїнською пропагандою [Текст] / Аналітична доповідь. – К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2016. – 196 с.
5. Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії [Текст] : аналіт. доп. / за заг. ред. А. Баровської – К. : НІСД, 2016. – 109 с.
6. Політико-правові механізми формування національної ідентичності населення Донбасу: Наукова записка [Текст] / Кресіна І. О. (керівник авт. кол.), Шемшученко Ю. С., Горбатенко В. П., Лойко Л. І., Кресін О. В., Стойко О. М. – К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2015. – 116 с.
7. Countries Need Smart Policies to Benefit from Technology's Full Potential (6.10.2016 r.) [Internet Resource] / The International Monetary Fund (IMF). – Mode to access: <http://www.imf.org/ru/News/Articles/2016/10/06/AM16-NA100616-Countries-Need-Smart-Policies-to-Benefit-from-Technologys-Full-Potential>
8. Україна може отримати додаткові 4-6 млрд євро на рік до ВВП на кожні 10% нових споживачів, підключених до широкопasmового доступу до Інтернет, – Степан Кубів [Електронний ресурс] / Урядовий портал. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249412803&cat_id=244276429

Волянук Ольга Ярославівна — кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних наук Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, м. Київ, volyanyuk@ukr.net

Volyanyuk Olga — Candidate of Political Sciences, Docent, Associate Professor at the Department of Political Science, National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, volyanyuk@ukr.net